

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ για τή γλωσσική θεωρία τοῦ Πλάτωνα συναντοῦμε σέ ὀλόκληρο τὸ πλατωνικὸ ἔργο· καὶ μάλιστα ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους πλατωνικοὺς διαλόγους.

Ὅλες οἱ συζητήσεις ποὺ ἀναπτύσσονται, μέσα στοὺς πρώτους αὐτοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα, ἔχουν πράγματι ὡς ἐπίκεντρο τὴν προσπάθεια γιὰ ὀρισμὸ ἐκείνου γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται, στὴν κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, λόγος. Τὸ θεμελιῶδες ἐρώτημα ποὺ ἐκεῖ ἐγείρεται, καὶ τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ταυτόχρονα καὶ τὸ ἴδιο τὸ θέμα τῆς κάθε συζήτησης ποὺ ἐκεῖ ἀναπτύσσεται, εἶναι πάντα ἐκεῖνο τοῦ καθορισμοῦ τοῦ «τί εἶναι» αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο μιλοῦν καὶ συνδιαλέγονται τὰ ἄτομα ποὺ μετέχουν στὴν ἐκάστοτε συζήτηση.

Ἡ ἀναζήτηση τοῦ «τί εἶναι» (ἢ ἀναζήτηση τοῦ «τί ἐστίν») τὸ κάθε φορὰ ὑπὸ συζήτηση πράγμα, ἀποτελεῖ βέβαια, πρῶτα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, μία διερεύνηση τοῦ ὄντος. Ὡστόσο, ἡ ὄντολογικὴ αὐτὴ ἀναζήτηση παρυσιάζεται πάντοτε νὰ συμπίπτει ταυτόχρονα καὶ μὲ τὴν ἀναζήτηση τοῦ «τί δηλώνει», ἢ ἀπλὰ τοῦ «τί λέει» καὶ τοῦ «τί σημαίνει», ἢ ἴδια ἢ λέξη, μὲ τὴν ὁποία ὀνομάζουμε τὸ ἐκάστοτε ὑπὸ συζήτηση πράγμα.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀριστοτελικὴ μαρτυρία, τὴν ἐπιδίωξη γιὰ ἀνεύρεση καὶ ὀρισμὸ τῶν καθολικῶν ἐνοιῶν τὴν ὀφείλουμε ἀρχικὰ στὸν Σωκράτη.¹ Ὡστόσο, μέσα στοὺς πρώτους πλατωνικοὺς διαλόγους δὲν συναντοῦμε μόνο τὴν ἀναζήτηση, ἀπὸ μέρους τοῦ πρωταγωνιστῆ Σωκράτη, τοῦ ὀρισμοῦ γενικῶν λογικῶν ἐνοιῶν τῆς νόησης, ἀλλά, ἀφενός, τὴν ἀναζήτηση ἀκριβῶς αὐτοῦ ποὺ «εἶναι» ὄντολογικά —καὶ συνεπῶς, ὄχι μόνο ἐνοιολογικά ἢ λογικά— τὸ κάθε φορὰ ὑπὸ συζήτηση πράγμα, καί,

1. «Σωκράτους [...] τὸ καθόλου ζητοῦντος καὶ περὶ ὀρισμῶν ἐπιστήσαντος πρώτου τὴν διάνοιαν»: Ἀριστοτέλους, *Μετὰ τὰ Φυσικὰ* Α, 6, 987b.

ἀφετέρου, τὴν ἀναζήτηση αὐτοῦ ποὺ «σημαίνει» ἢ κάθε μία λέξη μὲ τὴν ὁποία ὀνομάζεται τὸ πράγμα ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου κάθε φορά ἀναζητεῖται τὸ «τί ἐστίν»). Ὡς ἐκ τούτου, οἱ πρῶτοι αὐτοὶ διάλογοι τοῦ Πλάτωνα πράττουν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὸ νὰ μεταφέρουν ἀπλὰ σὲ γραπτὸ λόγο τὴ διδασκαλία τοῦ ἱστορικοῦ Σωκράτη καί, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν παραδοσιακὴ ἀντίληψη, αὐτοὶ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θεωροῦνται ἀπλὰ καὶ μόνο «σωκρατικοί». Στὴν πραγματικότητα, σὲ αὐτοὺς συναντοῦμε εὐθύς ἐξαρχῆς τὴν ταυτόχρονη ἔναρξη τῆς πορείας παρουσίας τῆς ἴδιας καθαρὰ τῆς πλατωνικῆς σκέψης, τόσο ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὄντα —τὰ ὁποῖα, γιὰ τὸν Πλάτωνα, εἶναι δύο εἰδῶν: τὰ μὲν ὄρατά (φυσικά), τὰ δὲ ἀόρατα (μεταφυσικά)—,² ὅσο καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴ γλῶσσα.

Ἔτσι, στὸν *Ἰππία Μείζονα*, γιὰ παράδειγμα, ὅπου τὸ ζητούμενο εἶναι ὁ ὀρισμὸς τοῦ «τί εἶναι» («τὸ καλόν») («τί ἐστὶ [...] τὸ καλόν»),³ ἡ διερεύνηση αὐτὴ μὲ κανένα τρόπο δὲν φαίνεται πράγματι νὰ διαχωρίζεται ἀπὸ μία ἄλλη διερεύνηση, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε ἀναμφίβολα νὰ λάμβανε χώρα ταυτόχρονα: δηλαδή, ἀπὸ τὴ διερεύνηση ἐκείνη ἢ ὁποία, ὡς ἀντικείμενο, θὰ εἶχε τὸ «τί εἶναι» αὐτὸ ποὺ φέρει ὡς ὄνομα «τὸ καλόν» ἢ ποὺ λαμβάνει τὴν ὀνομασία «τὸ καλόν». Καὶ κατὰ παρόμοιο τρόπο, καὶ στὸν *Εὐθύφρωνα*, ὅπου ἀναζητεῖται τὸ «τί εἶναι» («τὸ ὅσιον» καὶ «τὸ ἀνόσιον») («τί ἐστὶν τό τε ὅσιον καὶ τὸ ἀνόσιον»),⁴ διόλου ἢ ἀναζήτηση αὐτὴ δὲν φαίνεται πράγματι νὰ διαχωρίζεται ἀπὸ μία ἄλλη, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ λάμβανε χώρα ταυτόχρονα καὶ ἡ ὁποία, ὡς σκοπὸ, θὰ εἶχε τὸν ὀρισμὸ τοῦ «τί εἶναι» αὐτὸ ποὺ ἀποδίδεται μὲ τὶς ὀνομασίες «τὸ ὅσιον» καὶ «τὸ ἀνόσιον». Καὶ οὔτε στὸν *Λάχη*, ἡ διερεύνηση ποὺ διεξάγεται γιὰ τὸ «τί εἶναι» («ἡ ἀνδρεία») («ἀνδρεία τί ποτ' ἐστίν») ⁵ δὲν φαίνεται καὶ πάλι νὰ διαχωρίζεται ἀπὸ μία ἄλλη διερεύνηση, ἡ ὁποία θὰ μπορούσε νὰ λάμβανε χώρα ταυτόχρονα καὶ ἡ ὁποία, ὡς ἀντικείμενο, θὰ εἶχε τὴν ἀνέυρεση τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ «τί εἶναι» αὐτὸ ποὺ στὴ γλῶσσα ἀποκαλοῦμε «ἡ ἀνδρεία»: ἀντίστοιχα, οὔτε καὶ στὸν *Πρωταγόρα*, ἡ διερεύνηση ποὺ διεξάγεται γιὰ τὸ «τί εἶναι» («ἡ ἀρετή») («τί ποτ' ἐστὶν αὐτό, ἡ ἀρετή») ⁶ δὲν φαίνεται, γιὰ μία ἀκόμη φορά, νὰ διαχωρίζεται οὐσιαστικὰ ἀπὸ μία ἄλλη ἀναζήτηση ποὺ θὰ μπορούσε νὰ λάμβανε

2. «δύο εἶδη τῶν ὄντων, τὸ μὲν ὄρατόν, τὸ δὲ ἀιδές»: *Φαῖδων*, 79a.

3. *Ἰππίας Μείζων*, 287d.

4. *Εὐθύφρων*, 11b.

5. *Λάχης*, 190d.

6. *Πρωταγόρας*, 360e.

νε χώρα ταυτόχρονα και πού, ως αντικείμενο, θα είχε τον όρισμό του «τί είναι» αυτό το οποίο στη γλώσσα αποκαλούμε «ή άρετή», κ.ο.κ.

Η πρόδηλη αυτή —όπως στην κάθε μία από τις πιο πάνω περιπτώσεις— σύζευξη, εντός των πρώτων πλατωνικών διαλόγων, ανάμεσα στο «τί είναι το πράγμα» και στο «τί είναι το πράγμα που ή λέξη ονομάζει» θα μπορούσε βέβαια να άδηγει στο συμπέρασμα ότι ο Πλάτων στην πραγματικότητα έξισώνει ή ταυτίζει την όντολογική αναζήτηση με τη γλωσσολογική αναζήτηση, ή ακόμη και ότι ουσιαστικά έμμηδενίζει την όντολογική αναζήτηση για χάρη μιας καθαρά γλωσσολογικής αναζήτησης. Το περιεχόμενο αυτού του βιβλίου δέν επιδιώκει, ώστόσο, καθόλου να δηλώσει κάτι τέτοιο.

Έντελώς αντίθετα από μιá τέτοια προσέγγιση, εκείνο που σταθερά επιδιώκεται μέσα από το βιβλίο αυτό είναι ή προσπάθεια για άπόδειξη του γεγονότος ότι ή μεγάλη, και εύθυς έξαρχής παρούσα στο πλατωνικό έργο, έγνοια του Πλάτωνα για τη γλώσσα και το νόημα των λέξεων τής γλώσσας, κατά τρόπο παράλληλο με την αναζήτηση του «τί είναι» το κάθε ένα όν, δέν προκύπτει για κανέναν άλλο λόγο, παρά έξαιτίας, άποκλειστικά και μόνο, του γεγονότος άκριβώς ότι ή ίδια ή όντολογική θεώρηση του Πλάτωνα —και πιο συγκεκριμένα, ό πυρήνας τής όντολογικής του θεώρησης, που είναι ή μεταφυσική του— συνιστά —σύμφωνα με αυτόν—, για τη γλώσσα την ίδια, το θεμέλιό της. Ός τέτοιο, το θεμέλιο αυτό επιτρέπει ή καθιστά, συνεπώς, δυνατή, μαζί πράγματι με την όντολογική αναζήτηση, και τη γλωσσολογική ταυτόχρονα αναζήτηση, ή και την αναζήτηση άκριβώς και στο ίδιο συνάμα το πεδίο τής γλώσσας.

Ός εκ τούτου, στις έπόμενες σελίδες αυτού του βιβλίου, και πρωτίστως κατά το Πρώτο και Δεύτερο Μέρος του, συγχρόνως με την άνάλυση τής γλωσσικής θεωρίας του Πλάτωνα, επιχειρείται ή άνάδειξη του γεγονότος ότι ή ίδια αυτή ή άνάλυση δέν μπορεί καθόλου στην πραγματικότητα να λαμβάνει χώρα αυτόνομα, και ότι ούτε και μπορεί να γίνεται κατανοητή αυτόνομα, έξω ή ξεχωρα από μιá διασύνδεσή της με την πλατωνική μεταφυσική.

Με δεδομένη, στον Πλάτωνα, και τη θεμελιακή ταυτόχρονα συσχέτιση που ύπάρχει μεταξύ μεταφυσικής και γνωσιολογίας, στο Τρίτο Μέρος του βιβλίου αυτού αναλύεται ειδικότερα και ή συγκεκριμένη συσχέτιση, που επιτελείται έπομένως στην πλατωνική σκέψη μεταξύ, έπίσης, γλωσσολογίας και γνωσιολογίας. Έμφαση, στην προκειμένη περίπτωση, δίνεται στην άνάδειξη τής αντίληψης, σύμφωνα με την όποια

ἡ γνώση ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴ δυνατότητα ὑπαρξῆς ὁρθότητος στὸν λόγο.

Μεθοδολογικά, ἡ ὀλιστική αὐτὴ προσέγγιση τῆς πλατωνικῆς γλωσσολογίας, πού υἱοθετεῖται στὸ παρὸν βιβλίο, διαφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ γλωσσολογικὴ θεώρηση τοῦ Πλάτωνα διερευνᾶται, σὲ αὐτό, μέσα ἀπὸ τὴ μελέτη, κατὰ κύριο λόγο, τριῶν πλατωνικῶν διαλόγων, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν, ὁ καθένας, σὲ μία διαφορετικὴ χρονολογικὰ περίοδο τῆς συγγραφικῆς δραστηριότητος τοῦ Πλάτωνα, καὶ οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο καλύπτουν, ὑπὸ μία ἔννοια, «ἀντιπροσωπευτικά», ὅλο τὸ φάσμα τῆς σειρᾶς τῶν διαλόγων τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου: τὸν *Γοργία* (πού συνήθως κατατάσσεται στοὺς πρώτους πλατωνικοὺς διαλόγους), τὸν *Κρατύλο* (πού συνήθως κατατάσσεται στοὺς μεσαίους) καὶ τὸν *Σοφιστή* (πού κατὰ γενικὴ ὁμολογία κατατάσσεται στοὺς τελευταίους). Βέβαια, πέραν τῆς ἀναφορᾶς στοὺς τρεῖς συγκεκριμένους αὐτοὺς διαλόγους, ἀναφορὰ γίνεται καὶ σε πολλοὺς ἄλλους, ἐνῶ ἰδιαίτερη ἔμφαση —καὶ πέραν τοῦ *Γοργία*— δίνεται γενικότερα στοὺς συνήθως παραμελημένους πρώτους διαλόγους, οἱ ὁποῖοι, ὡστόσο, εἶναι καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἐνότητος τῆς πλατωνικῆς σκέψης.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἴδιο τὸν *Γοργία*, ἡ εἰδικὴ μνεία σὲ αὐτόν, μέσα στὸ πλαίσιο τοῦ παρόντος βιβλίου, προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγκεκριμένος αὐτὸς διάλογος ἐπιτρέπει τὸν ἐντοπισμὸ καὶ τὴν κατανόηση τῶν διαφορῶν πού, σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα, ὑπάρχουν μεταξὺ τοῦ λόγου μὲ γνώση, ἢ, τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου, ἀπὸ τὴ μιά, καὶ τοῦ λόγου χωρὶς γνώση, ἢ χωρὶς κατ' ἀνάγκην γνώση, τοῦ μὴ φιλοσόφου, ἀπὸ τὴν ἄλλη. Παρόμοιες μὲ τὸν *Γοργία* διαπιστώσεις γιὰ τὶς συγκεκριμένες αὐτὲς διαφορὲς ἐντοπίζονται βέβαια καὶ στὸ κείμενο τοῦ *Σοφιστή*.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀναφορὰ στὸν *Κρατύλο*, αὐτὴ, στὸ πλαίσιο τῆς παρούσας ἐργασίας, λαμβάνει σαφῶς τὸ μεγαλύτερο εὖρος, δεδομένου τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ συζήτηση πού διεξάγεται στὸν ἐν λόγω διάλογο ἔχει ἡ ἴδια ὡς ἀντικείμενο τὴ γλώσσα. Μέσα στὸν διάλογο αὐτό, ἐκεῖνο οὐσιαστικὰ πού προσδιορίζεται εἶναι ὁ συγκεκριμένος, εἰδικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο πραγματώνεται ἀκριβῶς, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ θεμελίωση τῆς γλώσσας στὴ μεταφυσικὴ. Πρόκειται γιὰ τὸν μιμητικὸ τρόπο θεμελίωσης τῆς γλώσσας, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο, οἱ λέξεις τῆς γλώσσας θὰ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν ἀπομιμήσεις τῶν μεταφυσικῶν ὄντων.

Ὁ εἰδικότερος λόγος, τέλος, γιὰ τὸν ὁποῖο, στὸ ἴδιο τοῦτο πλαίσιο, μελετᾶται καὶ ὁ *Σοφιστής*, προκύπτει κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ συγκεκριμένος αὐτὸς διάλογος ἐμβαθύνει στὴ θεώρηση τοῦ Πλάτωνα

για την ύπαρξη *ἀμοιβαίων συσχετίσεων* μεταξύ τῶν ἴδιων τῶν μεταφυσικῶν ὄντων, οἱ ὁποῖες, ὡς τέτοιες, ἀποτελοῦν αὐτὸ ἀκριβῶς πὺρ θεμελιώνει καὶ τὴ δυνατότητα ὑπαρξῆς τοῦ ἴδιου τοῦ λόγου, ὡς λόγου. Ἡ ἀναγκαιότητα μελέτης τοῦ *Σοφιστῆ* προκύπτει ὅμως καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ἐπίσης, ὅτι ὁ συγκεκριμένος αὐτὸς διάλογος, μέσα ἀπὸ τὴν ἀπόδειξη τῆς δυνατότητας ὑπαρξῆς τοῦ «μὴ ὄντος» τὴν ὁποία ἐπιτελεῖ, αἰτιολογεῖ καὶ τὴν ἴδια τὴ δυνατότητα διάκρισης τοῦ λόγου σὲ ὀρθὸ καὶ μὴ ὀρθό. Ἐπιπρόσθετα, ἡ ἀναφορά, πὺρ ὁ ἴδιος αὐτὸς διάλογος κάνει στὴ διαλεκτικὴ ἐπιστήμη, ἐπιτρέπει καὶ τὴ βαθύτερη κατανόηση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Πλάτων ἀντιλαμβάνεται καὶ τὴ σχέση, εἰδικότερα, μεταξὺ γνώσης καὶ λόγου.

Στὸ καταληκτικὸ μέρος τοῦ βιβλίου, πὺρ ἀφιερώνεται στὰ Συμπεράσματα, πέραν τοῦ βασικοῦ ὀλιστικοῦ συμπεράσματος πὺρ ἐξάγεται καὶ πὺρ ἀφορᾷ τὴν ἴδια τὴν πλατωνικὴ γλωσσολογία στὸ σύνολό της —σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο, ἡ θεώρηση τοῦ Πλάτωνα γιὰ τὴ γλώσσα δὲν μπορεῖ νὰ λαμβάνει κανένα νόημα παρὰ μόνον σὲ συσχέτιση μὲ τὸ μεταφυσικὸ καὶ γνωσιολογικὸ της θεμέλιο—, ἐπιχειρεῖται παράλληλα καὶ μία ἐρμηνεία τῆς ἐπίδρασης τῆς συγκεκριμένης γλωσσολογικῆς αὐτῆς θεώρησης τοῦ Πλάτωνα, ἔξω ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα. Στὸ πλαίσιο αὐτό, γίνεται ἀναφορὰ σὲ ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους σύγχρονους φιλοσόφους, οἱ ὁποῖοι ἐπικεντρώθηκαν ἰδιαίτερα στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, καὶ πῶς συγκεκριμένα στὸν Heidegger, στὸν de Saussure καὶ στὸ ρεῦμα γενικότερα τοῦ στρουκτουραλισμοῦ, στὸν Wittgenstein, στὶς δύο ὁμάδες φιλοσόφων τῆς ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας (στοὺς «φιλοσόφους τῆς καθημερινῆς γλώσσας» καὶ στοὺς φιλοσόφους-εἰσηγητὲς τῆς θεωρίας γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ἰδανικῆς γλώσσας) καὶ εἰδικότερα στὸν Russell, καὶ τέλος στὸν Chomsky — ἐνῶ μνεῖα γίνεται καὶ στὸν Leibniz, πὺρ δὲν ἐμπίπτει στὴ σύγχρονη ἐποχὴ.

Ἡ διερεύνηση τῆς ἐπίδρασης τῆς γλωσσολογικῆς σκέψης τοῦ Πλάτωνα στὴ μετέπειτα ἀπὸ αὐτὸν φιλοσοφικὴ θεώρηση γιὰ τὴ γλώσσα ἐπιτρέπει οὐσιαστικὰ τὴν κατανόηση τοῦ πόσο ἐπίκαιρος ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων παραμένει, ὅσον ἀφορᾷ καὶ τὸ κεφαλαῖῶδες αὐτὸ ζήτημα τῆς γλώσσας. Ἡ ἐπικαιρότητα αὐτῆ τῆς σκέψης του δὲν ἔχει, βέβαια, κατ' ἀνάγκη νὰ κάνει μὲ τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο τῆς γλωσσολογικῆς του θεώρησης. Ἀνεξάρτητα τοῦ πόσο κοντὰ ἢ μακριά, σὲ σχέση μὲ τὴ σύγχρονη φιλοσοφικὴ προβληματικὴ γιὰ τὴ γλώσσα, βρίσκεται τὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενο τῆς γλωσσολογικῆς του θεώρησης, ἐκεῖνο πράγματι πὺρ εἶναι τὸ σημαντικό καὶ στὸ ὁποῖο συνίσταται ἀκριβῶς καὶ ἡ ἐπικαιρότητα

τῆς σκέψης του εἶναι τὸ γεγονός ὅτι, χάρη στὴ μεταφυσικὴ καὶ τὴ γνωσιολογία του, καὶ ἐξαιτίας τῆς θεμελιακῆς διασύνδεσης ποὺ ὁ ἴδιος ἀντιλαμβάνεται ἀκριβῶς νὰ ὑπάρχει μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν θεωρητικῶν σφαιρῶν καὶ τῆς ἴδιας τῆς ἀντίληψῆς του γιὰ τὴ γλώσσα, ὁ Πλάτων ὑπῆρξε, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐκεῖνος ποὺ κατόρθωσε νὰ ἀναδείξει τὴ γλώσσα ὡς ἀντικείμενο φιλοσοφικῆς ἔρευνας· ἐκεῖνος ποὺ ἔθεσε τὴ γλώσσα στὸ προσκήνιο τῆς φιλοσοφικῆς σκηνῆς ὡς ζήτημα φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ καὶ μελέτης, πυροδοτώντας φυσικὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ τὸ ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ γλώσσα ὅλων ὅσοι, μετὰ ἀπὸ αὐτόν, φιλοσόφησαν ἐπίσης περὶ τοῦ ζητήματος τῆς γλώσσας.

Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ συμβολὴ τοῦ Πλάτωνα, στὴν προκειμένη περίπτωση, δὲν ἔγκειται ἀπλὰ καὶ μόνο στὸ γεγονός ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ πρῶτος φιλόσοφος τῆς γλώσσας στὴν ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας. Πρῶτα καὶ κύρια, ἡ συμβολὴ του ἔγκειται στὸ ἴδιο τὸ γεγονός ὅτι, μέσα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη γλωσσολογικὴ του θεώρηση, τὴ θεμελιωμένη στὴ μεταφυσικὴ καὶ τὴ γνωσιολογία του, αὐτὸς ἔθεσε τὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα, τὰ βασικὰ στοιχεῖα, τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις καὶ διακρίσεις, καὶ ἐν γένει τὰ θεμέλια ἐκεῖνα πάνω στὰ ὁποῖα, ἡ σὲ σχέση μὲ τὰ ὁποῖα, κατὰ τρόπο σύμφωνο, ἢ κατὰ τρόπο ἀντίθετο, ἢ κατὰ τρόπο διαφοροποιημένο, καθίστατο πλέον δυνατὴ —καὶ ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἐποχὴ του, ἀλλὰ καὶ διαχρονικά— ἡ ἴδια ἀκριβῶς ἢ δυνατότητα ἀνάπτυξης καὶ διαμόρφωσης μιᾶς Φιλοσοφίας τῆς Γλώσσας.

Πέραν τῆς διαχρονικῆς αὐτῆς δυνατότητας, μὲ τὴν ὁποία ἡ γλωσσολογικὴ σκέψη τοῦ Πλάτωνα διαρκῶς ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, καὶ μέχρι καὶ σήμερα, ἐφοδιάζε καὶ ἐφοδιάζει τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, ἐκεῖνο ποὺ, ἐπίσης διαχρονικά, λάμβανε βέβαια χώρα ἦταν καὶ ἡ συνεχῆς, παράλληλα, προσπάθεια γιὰ ἐρμηνεία καὶ κατανόηση τῆς ἴδιας τῆς πλατωνικῆς σκέψης γιὰ τὴ γλώσσα, ἀπὸ μέρους τῶν σχολιαστῶν τοῦ Πλάτωνα. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἦταν, ἐπομένως, χρήσιμο νὰ γίνῃ, κατ' ἀρχάς, καὶ μία ἐπίσης συνοπτικὴ ἀναφορὰ στοὺς τρόπους αὐτοὺς μὲ τοὺς ὁποῖους προσλήφθηκε ἱστορικὰ ἡ πλατωνικὴ θεώρηση γιὰ τὴ γλώσσα, ἔτσι ὥστε μέσα στὸ εὐρύτερο αὐτὸ πλαίσιο νὰ μπορέσει, στὴ συνέχεια, νὰ καταστεῖ, ἀκόμη πιὸ συγκεκριμένα, κατανοητὸ καὶ τὸ εἰδικὸ ἐγχείρημα τοῦ παρόντος βιβλίου:

Ἀρχαία πρόσληψη

Ὡς ἀφετηρία τῆς ιστορικῆς αὐτῆς ἀναδρομῆς τίθεται τὸ *Περὶ Ἑρμηνείας* τοῦ Ἀριστοτέλη, ὅπου ὁ σταγειρίτης φιλόσοφος παρουσιάζει τὴ δική του θεώρηση τῶν ὀνομάτων ὡς «συμβόλων». Ἡ ἐν λόγω θεώρηση ἄλλοτε ἐρμηνεύθηκε ὡς ἡ ἀριστοτελικὴ ἀπάντηση στὰ θέματα ποὺ ὁ Πλάτων ἐγείρει στὸν *Κρατύλο*,⁷ καὶ ἄλλοτε ὡς μὴ ἔχουσα καμία σχέση μὲ τὰ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν Πλάτωνα στὸν συγκεκριμένο διάλογο.⁸ Ἀκόμη καὶ ἐὰν δὲν εἶναι ἀπόλυτα σίγουρο τὸ κατὰ πόσο, μέσα ἀπὸ τὴ δική του θεώρηση γιὰ τὴ γλῶσσα, ὁ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξε ὄντως ὁ πρῶτος σχολιαστὴς τῆς γλωσσικῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνα ἢ ὄχι, τὸ σημαντικό, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἶναι —καὶ σύμφωνα μὲ τὴν εἰδικὴ στὸ θέμα αὐτὸ μελέτη τοῦ R. M. van den Berg—⁹ ὅτι, ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη καὶ ἔπειτα, καὶ καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ μέσου πλατωνισμοῦ καὶ μέχρι καὶ τὸν νεοπλατωνικὸ Πρόκλο, υἱοθετήθηκε, ὡστόσο, ἡ τάση γιὰ ἀνάγνωση καὶ κατανόηση τοῦ πλατωνικοῦ *Κρατύλου* μέσα ἀπὸ τὴν ὀπτική καὶ τοὺς ὅρους τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας τῆς γλώσσας. Τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν θὰ ἔπρεπε βέβαια νὰ παραξενεύει, οὔτε νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς ἀντιφατικὸ, δεδομένου τοῦ ὅτι —ὅπως συγκεκριμένα ἐξάγεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τοῦ Γ. Ε. Καραμανώλη—¹⁰ οἱ ἴδιοι οἱ πλατωνιστὲς θὰ πρέπει νὰ θεωροῦσαν ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ φιλοσοφία δὲν ἀναπτύχθηκε σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἀλλά, τουναντίον, ὅτι θὰ πρέπει νὰ πηγάζει ἀπὸ τὶς θέσεις τοῦ Πλάτωνα καὶ ὅτι στὴν πραγματικότητα αὐτὴ θὰ πρέπει νὰ ἦταν οὐσιαστικὰ «πλατωνική», περιλαμβάνοντας μέσα της, καὶ ὑπὸ τὴ δική της ἀμφίεση, πλατωνικὲς ἀντιλήψεις. Σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς σύγχρονες ἀπόψεις γιὰ τὸ ἐὰν τὸ *Περὶ Ἑρμηνείας* ἀποτελεῖ ἢ ὄχι τὴν ἀριστοτελικὴ ἀπάντηση στὰ θέματα ποὺ ἐγείρει ὁ πλατωνικὸς *Κρατύλος*, οἱ ἴδιοι οἱ πλατωνιστὲς, ἀπὸ πλευρᾶς

7. Βλ. Modrak D., *Aristotle's Theory of Language and Meaning*, Cambridge University Press, 2001.

8. Βλ. van den Berg R. M., *Proclus' Commentary on the Cratylus in Context: Ancient Theories of Language and Naming*, Leiden, Netherlands: Brill, 2008, σελ. 20-29.

9. van den Berg R. M., *Proclus' Commentary on the Cratylus in Context: Ancient Theories of Language and Naming*, ὁ.π.

10. Karamanolis G. E., *Plato and Aristotle in agreement? Platonists on Aristotle from Antiochus to Porphyry*, Oxford University Press, 2006, σελ. 22-23.

τους, φαίνεται να θεωρούσαν ότι η άριστοτελική αντίληψη για τη γλώσσα προεικονιζόταν ήδη ή ίδια, ως τέτοια, μέσα στον Κρατύλο.¹¹

Η άριστοτελική αυτή επίδραση στον τρόπο πρόσληψης της πλατωνικής θεωρίας της γλώσσας είχε ως αποτέλεσμα και το να εκλαμβάνεται επίσης ο Κρατύλος και ως ένας διάλογος αλογικού χαρακτήρα).¹² Σύμφωνα με το αντιπροσωπευτικό, της έρμηνευτικής προσέγγισης του Κρατύλου κατά την περίοδο του μέσου πλατωνισμού, έργο του Άλκίνοου *Διδασκαλικός τῶν Πλάτωνος Δογμάτων*, ο Κρατύλος είναι όντως ένας λογικός ή διαλεκτικός διάλογος, με θέμα μελέτης την έτυμολογία.¹³

Η αντίληψη δὲ ότι ο συγκεκριμένος διάλογος επικεντρώνεται ειδικά στην έτυμολογία μαρτυρεί, πέραν της άριστοτελικής επίδρασης, και την παράλληλη — από την άλλη πλευρά — επίδραση και της Στοᾶς στην έρμηνευτική προσέγγιση του διαλόγου αυτού, κατά την ίδια περίοδο, έφόσον οί Στωϊκοί έτρεφαν ιδιαίτερη εκτίμηση για την έτυμολογία και της απέδιδαν φιλοσοφική σημασία. Αὐτοί θεωρούσαν, πὸ συγκεκριμένα, ότι μέσα από τη μελέτη τῶν ὀνομάτων ἦταν δυνατὴ ἡ πρόσβαση στὸ πραγματικό, λόγω τῆς ικανότητας τοῦ ὀνοματοθέτη νὰ κατασκευάζει ὀνόματα πὸ νὰ μοιάζουν με τὰ πράγματα. Ἐπειδὴ, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, τὰ ὀνόματα θεωροῦνταν ὅτι καθορίζονταν οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση τῶν πραγμάτων, αὐτὰ ἐκλαμβάνονταν ὡς προϊόντα τῆς φύσης, με ἀποτέλεσμα τὸ θέμα τῆς προέλευσης τῶν ὀνομάτων νὰ διαδραματίζει, ἐπίσης, κεντρικὴ θέση στὴ σκέψη τους.¹⁴ Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἐν λόγω στωϊκὴ προσέγγιση στὸ θέμα τῆς γλώσσας δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχουν ὁμοιότητες μεταξύ αὐτῆς καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κειμένου τοῦ πλατωνικοῦ Κρατύλου, καὶ εἶναι μέσα σὲ αὐτὸ τὸ πλαίσιο πὸ θεωρήθηκε καὶ ὅτι, κατ' ἀρχάς, προηγήθηκε καὶ επίδραση τοῦ ἴδιου τοῦ Κρατύλου ἐπάνω στὴ Στοά.¹⁵

11. Στὸ ἴδιο, σελ. 23: «They [the Platonists] argued that [...] Aristotle's account of language is prefigured in the *Cratylus*».

12. Βλ. Διογένους Λαερτίου, *Βίοι Φιλοσόφων* III, 50 καὶ 58.

13. Βλ. van den Berg R. M., *Proclus' Commentary on the Cratylus in Context: Ancient Theories of Language and Naming*, ὁ.π., σελ. 37.

14. Στὸ ἴδιο, σελ. 33-35.

15. Για τὴν επίδραση τοῦ Κρατύλου στὴ Στοά, βλ., για παράδειγμα, Long A. A., «Stoic Linguistics, Plato's *Cratylus*, and Augustine's *De dialectica*» στο D. Frede & B. Inwood (eds), *Language and Learning: Philosophy of Language in the Hellenistic Age*, Cambridge University Press, 2005, σελ. 36-55.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κατανόηση τοῦ συγκεκριμένου διαλόγου μέσα ἀπὸ τὴν ὀπτική αὐτῆ τῆς στωικῆς ἐκτίμησης γιὰ τὴν ἐτυμολογία, καθὼς καὶ παρὰ τὸ γενικότερο, ταυτόχρονα, πλαίσιο ἀντιμετώπισης τοῦ Κρατύλου ὡς ἐνὸς λογικοῦ διαλόγου, γιὰ πρώτη φορὰ προκύπτει, στὴ συνέχεια —καὶ συγκεκριμένα, ἀπὸ τὸν Πλούταρχο—, μία νέα ἐπίσης ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ διαλόγου αὐτοῦ, ὡς ἐνὸς θεολογικοῦ κειμένου. Ὁ Πλούταρχος ὑποθέτει ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν ἔχουν κάποιο νόημα καὶ κατανοεῖ τὸν Κρατύλο ὡς μία προσπάθεια ἀπὸ μέρους τοῦ Πλάτωνα γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὴ φύση τῶν θεῶν, μέσα ἀπὸ τὰ ὀνόματά τους.¹⁶ Παρόμοια, θεολογικῆς φύσεως, εἶναι ἀργότερα καὶ ἡ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση τοῦ Πρόκλου,¹⁷ ὁ ὁποῖος, σὲ μεγάλο βαθμό, μέσα ἀπὸ τὰ δικά του Σχόλια στὸν Κρατύλο, ἐπιδίωξε, ὡστόσο, τὴν ἐπιστροφή στὴν αὐθεντικὴ πλατωνικὴ θεώρηση γιὰ τὴ γλώσσα.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ προτοῦ ἢ παρούσα ἀναδρομὴ στὴν ἱστορικὴ πρόσληψη τοῦ Κρατύλου προχωρήσει πρὸς τὰ νεότερα χρόνια, εἶναι σημαντικό νὰ ἀναφερθοῦν, κατ' ἀρχάς, τὰ κύρια ζητήματα ποὺ φαίνεται νὰ ἐγείρονται μὲ βάση τὸν ἀρχαῖο τρόπο πρόσληψης, ὅπως αὐτὸς ἔχει ἤδη περιγραφεῖ πιὸ πάνω, καὶ ὁ ὁποῖος ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Κρατύλου μέσα ἀπὸ τὴν ἀριστοτελικὴ καὶ στωικὴ ὀπτική.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀριστοτελικὴ ἀνάγνωση τῆς πλατωνικῆς θεωρίας τῆς γλώσσας ἐγείρονται τρία βασικὰ ζητήματα:

- Κατὰ πρῶτο λόγο, ὡς πρὸς τὴν ἀνάγνωση αὐτῆ, ἐκεῖνο ποὺ θὰ πρέπει εὐθύς ἀμέσως νὰ ἐπισημανθεῖ εἶναι ὅτι, δεδομένου τοῦ γεγονότος ὅτι, γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἀριστοτέλη, τὰ ὀνόματα εἶναι «σύμβολα» τῶν πραγμάτων, ὑπὸ τὴν ἔννοια ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ὅτι αὐτὰ εἶναι καθαρὰ προϊόντα ἀνθρώπινης σύμβασης καὶ συμφωνίας,¹⁸ ἔπεται ἐμφανῶς ὅτι ἡ θεώρηση αὐτῆ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἴδια τὴν πλατωνικὴ θεώρηση γιὰ τὴ γλώσσα, ἡ ὁποία —ὅπως καὶ θὰ ἐπιδιώξουμε νὰ ὑποστηρίξουμε στὴ συνέχεια— συνίσταται στὴ συσχέτιση καὶ συμφωνία τῶν ὀνομάτων μὲ τὴν ἴδια τὴ φύση τῶν πραγμάτων, ἥτοι μὲ τίς πλατωνικὲς ἀθύπαρκτες Ἰδέες. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ συμπέρασμα ποὺ ἐξάγεται εἶναι ὅτι ἡ πρόσληψη τῆς πλατωνικῆς γλωσσολογικῆς θεώρησης μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀριστοτελικῆς —ὅπως συνέβαινε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ μέσου πλατωνισμοῦ— οὐσια-

16. van den Berg R. M., *Proclus' Commentary on the Cratylus in Context: Ancient Theories of Language and Naming*, ὁ.π., σελ. 46-51.

17. Στὸ ἴδιο, π.χ., σελ. 47.

18. Ἀριστοτέλους, *Περί Ἑρμηνείας*, 16a 20-29.

στικά δὲν ἐπέτρεπε στοὺς μεσοπλατωνιστὲς τὴ δυνατότητα γιὰ πρόσβαση στὴ γνήσια, στὸ θέμα τῆς γλώσσας, ἀντίληψη τοῦ Πλάτωνα. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἔγινε ἀντιληπτὸ ἀπὸ τὸν Πρόκλο, ὁ ὁποῖος καὶ ἄσκησε ἀκριβῶς, γιὰ τὸν λόγο αὐτό, κριτικὴ ἐνάντια στὴν ἐνσωμάτωση τῆς ἀριστοτελικῆς γλωσσικῆς θεωρίας μέσα στὴν πλατωνικὴ.¹⁹

- Τὸ δεύτερο σημεῖο ποὺ θὰ πρέπει νὰ τονισθεῖ, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατανόηση τῆς γλωσσολογικῆς θεώρησης τοῦ Πλάτωνα μέσα ἀπὸ τὴν ἀριστοτελικὴ ὀπτική γιὰ τὴ γλώσσα, καὶ τὸ πρόβλημα, κατ' ἐπέκταση, ποὺ ἡ κατανόηση αὐτὴ δημιουργεῖ ὡς πρὸς τὴ δυνατότητα γιὰ πρόσβαση στὴν ἴδια τὴ γνήσια πλατωνικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ γλώσσα, εἶναι ὅτι, μὲ δεδομένη τὴν ἀπόδοση, ἀπὸ μέρους τοῦ Ἀριστοτέλη, συμβατικῆς καθαρὰ καὶ μόνο προέλευσης στὰ ὀνόματα, τὸν ἴδιο τὸν Ἀριστοτέλη δὲν τὸν ἀπασχολεῖ τὸ θέμα τῆς «ὀρθότητος» τῶν ὀνομάτων,²⁰ τὸ ὁποῖο καὶ ἀποτελεῖ, ἀντιθέτως, τὸ θέμα διερεύνησης στὸν πλατωνικὸ *Κρατύλο*. Εἶναι, συνεπῶς, στὴ βάση καὶ αὐτῆς ἐπίσης τῆς διαφορᾶς, καθὼς καὶ τῆς ἀναγκαιότητας γιὰ ἀνάδειξή της, ποὺ, στὸ πλαίσιο τῆς παρούσας ἐργασίας, μελετᾶται ἐκ νέου καὶ τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ θέμα τῆς «ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων».
- Ὡς πρὸς τὸν λογικὸ χαρακτήρα ποὺ ἀποδόθηκε στὸν *Κρατύλο*, αὐτὸς στηρίζεται προφανῶς στὴν ὑπόθεση ὅτι ἡ ἀριστοτελικὴ λογικὴ εἶναι συμβατὴ μὲ τὴν πλατωνικὴ Διαλεκτικὴ — ὑπόθεση στὴν ὁποία ἐπίσης ἄσκησε κριτικὴ ὁ Πρόκλος.²¹ Ἡ ἐν λόγω ὑπόθεση — μὲ τὴν ὁποία οὔτε καὶ ἐμεῖς μπορούμε νὰ συμφωνήσουμε — ἀπαιτεῖ βέβαια, κατ' ἀρχάς, τὴ διασαφήνιση τοῦ ἔργου τῆς ἴδιας, ἀφενός, τῆς πλατωνικῆς Διαλεκτικῆς ὡς τέτοιας, καθὼς, αφετέρου, καὶ τῆς συγκεκριμένης συσχέτισης τῆς πλατωνικῆς Διαλεκτικῆς μὲ τὴ θεωρία τοῦ Πλάτωνα γιὰ τὴ γλώσσα. Ὡς ἐκ τούτου, εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ διασαφήνιση ποὺ ἐπίσης κρίνεται σημαντικὸ νὰ ἐπιχειρηθεῖ στὴ συνέχεια, καὶ κυρίως στὸ Τρίτο Μῆρος τοῦ παρόντος βιβλίου.

19. Βλ. van den Berg R. M., *Proclus' Commentary on the Cratylus in Context: Ancient Theories of Language and Naming*, ὁ.π., π.χ., σελ. 32 καὶ 133.

20. Γιὰ τὸ γεγονός ὅτι τὸν Ἀριστοτέλη δὲν τὸν ἀπασχολεῖ τὸ θέμα τῆς «ὀρθότητος» τῶν ὀνομάτων, βλ. καὶ σελ. 75-76 τοῦ παρόντος βιβλίου.

21. Βλ. van den Berg R. M., *Proclus' Commentary on the Cratylus in Context: Ancient Theories of Language and Naming*, ὁ.π., π.χ., σελ. 41.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατανόηση τῆς πλατωνικῆς γλωσσολογικῆς θεώρησης μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς στωικῆς φιλοσοφικῆς προσέγγισης στὸ θέμα τῆς γλώσσας, τίθενται, καὶ σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωση, τρία ζητήματα:

- Κατ' ἀρχάς, καὶ παρὰ τὶς ὁμοιότητες ποὺ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται νὰ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὶς δύο αὐτὲς θεωρήσεις, ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ σημειωθεῖ εἶναι ὅτι μεταξὺ τῶν ἐν λόγω θεωρήσεων ὑφίστανται θεμελιώδεις διαφορές. Πράγματι, ἐφόσον γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς Στωικούς καμία μεταφυσικὴ ἀσώματη πραγματικότητα δὲν θεωρεῖται ὡς ὑπαρκτή, οἱ φύσεις τῶν πραγμάτων —οἱ ὅποιες, κατὰ τὴν ἀποψή τους, μποροῦν ν' ἀποδίδονται μέσα ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ κατασκευάζει ὁ ὀνοματοθέτης— δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀποτελοῦν ὑπερβατικὲς ἀνεξάρτητες ὀντότητες, ὅπως εἶναι οἱ πλατωνικὲς Ἰδέες. Στὴν περίπτωση αὐτῆ τῶν Στωικῶν, τὰ πράγματα, στὰ ὁποῖα τὰ ὀνόματα ἀναφέρονται καὶ μὲ τὰ ὁποῖα τὰ ὀνόματα μοιάζουν, θὰ πρέπει οὐσιαστικά νὰ ἰσοδυναμοῦν, ἀντίθετα, μὲ τὰ ἴδια ἐξ ὀλοκλήρου τὰ ὑλικά ἀντικείμενα τῆς φυσικῆς πραγματικότητας· καί, ὡς ἐκ τούτου, ἡ πλατωνικὴ θεώρηση γιὰ τὴ γλώσσα —ἔτσι ὅπως αὐτὴ θὰ ἐπιδιωχθεῖ ἀκριβῶς νὰ καταστῆ ἐμφανῆς καὶ μέσα ἀπὸ τὸ παρὸν βιβλίον— δὲν μπορεῖ νὰ συνάδει μὲ τὴ συγκεκριμένη στωικὴ θεώρηση, καὶ οὐτε εἶναι, κατὰ συνέπεια, δυνατὸν νὰ ἐρμηνεύεται ὀρθὰ μέσα ἀπὸ αὐτὴν.
- Ἀπὸ τὴν ἄλλη —καὶ κατὰ παρόμοιο τρόπο ποὺ ἡ «ὀρθότητα» τῶν ὀνομάτων, ἡ ὁποία ἐξετάζεται στὸν πλατωνικὸ *Κρατύλο*, δὲν ἀπασχολεῖ τὸν Ἀριστοτέλη—, τὸ θέμα τῆς «ὀρθότητος» τῶν ὀνομάτων δὲν ἀπασχολεῖ οὐτε καὶ τοὺς Στωικούς, οἱ ὁποῖοι, λόγω ἀκριβῶς τῆς πεποιθήσεώς τους γιὰ δεδομένο καθορισμὸ τῶν ὀνομάτων ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύση, ἐπικεντρώνονται, ἀντιθέτως, στὸ θέμα τῆς προέλευσης τῶν ὀνομάτων. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἐρμηνεία τῆς πλατωνικῆς θεωρίας τῆς γλώσσας, τόσο μέσα ἀπὸ τὴ στωικὴ, ὅσο ὅμως καὶ μέσα καὶ ἀπὸ τὴν ἀριστοτελικὴ ὀπτική, ἦταν ἐπόμενο νὰ δημιουργεῖ κάποιας μορφῆς σύγχυση, ὅσον ἀφορᾷ τὰ δύο αὐτὰ ξεχωριστὰ θέματα: τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων, ἀπὸ τὴ μιά, καὶ τῆς προέλευσης τῶν ὀνομάτων, ἀπὸ τὴν ἄλλη. Κατὰ συνέπεια, στὸ παρὸν βιβλίον, θὰ ἐπιδιωχθοῦν νὰ διαφανοῦν καὶ οἱ ἀπαραίτητες ἐπίσης, σὲ σχέση μὲ τὸ ζήτημα αὐτό, διακρίσεις, καθὼς καὶ τὸ ποιά εἶναι, κατὰ τὴ δικὴ μας ἀντίληψη —καὶ σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς ἄλλες ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις, ἢ, ἀναλόγως, σὲ συσχετισμὸ μὲ αὐτές—, ἡ συγκεκριμένη, στὸ θέμα τῆς «ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων», θέση ποὺ υἱοθετεῖ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων.

- Τέλος, μέσα από μία στωικῆς προέλευσης ανάγνωση τοῦ Πλάτωνα, ἦταν ἐπίσης ἐπόμενο τὸ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ὁ Πλάτων ἀποδίδει στὴν ἐτυμολογία τὴν ἴδια φιλοσοφικὴ σημασία ποὺ ἀπέδιδαν σὲ αὐτὴν οἱ Στωικοί. Τὸ γεγονός αὐτό —τὸ ὁποῖο, καὶ πάλι, δὲν ἀνταποκρίνεται, ὅμως, στὴν πραγματικότητα, στὴν ἴδια τὴν πλατωνικὴ σκέψη— εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ ἐξαχθεῖ ὡς συμπέρασμα, καὶ στὴν περίπτωση ἐπίσης, εἰδικότερα, τοῦ Πρόκλου, ὁ ὁποῖος, παρόλο ποὺ ἄσκησε κριτικὴ στὴν ἀριστοτελικὴ ἐρμηνεία τοῦ Πλάτωνα στὸ θέμα τῆς γλώσσας, ὥστόσο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐρμηνεία τοῦ μέρους τοῦ *Κρατύλου* τὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὶς ἐτυμολογίες (περίπου ἀπὸ τὸ 391b ἕως τὸ 421c), διατήρησε τὴν ἐτυμολογικὴ προσέγγιση τῶν Στωικῶν. Ὅπως ὀρθὰ ἐπισημαίνει ὁ van den Berg, ἡ υἱοθέτηση τῆς στωικῆς ἐτυμολογικῆς προσέγγισης εἶχε, γενικότερα, ὡς συνέπεια, καὶ τὸ νὰ ἀγνοηθεῖ οὐσιαστικά, ἀπὸ μέρους τῶν σχολιαστῶν τοῦ Πλάτωνα, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ μέσου πλατωνισμοῦ, ἡ σημαντικὴ, ὥστόσο, προειδοποίησις τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνα μέσα στὸν *Κρατύλο* γιὰ τὴν ἀνάγκη ἀποφυγῆς ἀπόδοσης ἐμπιστοσύνης στὴν ἐτυμολογία.²² Δεδομένης τῆς σημασίας τῆς ἐν λόγω προειδοποίησης, καὶ αὐτὸ τὸ θέμα θὰ λάβει ἐπομένως τὴν προσοχὴ ποὺ τοῦ ἀρμόζει στὶς ἐπόμενες σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ.

Νεότερη καὶ σύγχρονη πρόσληψη

Στὴ νεότερη καὶ σύγχρονη βιβλιογραφία παρατηρεῖται μία ἀναζωπύρωση τοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ ἔρευνα στὸν πλατωνικὸ *Κρατύλο*, ἡ ὁποία διαπιστώνεται μέσα ἀπὸ τὴ συγγραφὴ μεγάλου ἀριθμοῦ μελετῶν γιὰ τὸ θέμα αὐτό — ὅπως εἶναι, γιὰ παράδειγμα, οἱ μελέτες τῶν Fine, Baxter, Barney, Sedley, Smith, Ademollo, Joseph, Levin, καθὼς καὶ ἄλλων στοὺς ὁποίους καὶ γίνεται συγκεκριμένη ἀναφορὰ στὰ κεφάλαια ποὺ ἀκολουθοῦν. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν νεότερων αὐτῶν μελετητῶν, παρὰ τὴν ἐπιστημονικὴ συμβολή τους στὴ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, καθὼς καὶ τὴ μοναδικότητα ποὺ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ παρουσιάζει, ἀποτελοῦν —ὅπως, ἀπὸ τὴ δική του τὴν ὀπτικὴ γωνία, παρατηρεῖ ὁ S. Montgomery Ewegen— προσπάθειες οἱ ὁποῖες, ὥστόσο, (ἐπαναλαμβάνουν τὴ γενικὴ τάση νὰ

22. Στὸ ἴδιο, π.χ., σελ. 1-2.

23. Ewegen S. Montgomery, *Plato's Cratylus: The Comedy of Language*, Indiana University Press, 2014, σελ. 5.

υποβαθμίζουν ἢ νὰ παραβλέπουν»²³ αὐτὸ πού —κατὰ τὸν ἴδιον τὸν Ewergen— ἤδη παραβλεπόταν ἢ υποβαθμιζόταν καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση καὶ τὸν ἀρχαῖο τρόπο ἀνάγνωσης τοῦ κειμένου τοῦ Κρατύλου: ἦτοι, τὸ παιγνίδι, ἡ εἰρωνεία, ἦ, μὲ ἄλλα λόγια, τὸ κωμικὸ στοιχεῖο πού —σύμφωνα μὲ τὸν συγκεκριμένο μελετητὴ— χαρακτηρίζει γενικὰ τὸν διάλογο αὐτό, καὶ εἰδικότερα τὸ μέρος μέσα σὲ αὐτὸν πού εἶναι ἀφιερωμένο στὶς ἐτυμολογίες.

Ἐπισήμανση γιὰ ὑπαρξὴ «σωκρατικῆς εἰρωνείας» στὸν Κρατύλο —ἡ ὁποία θεωρεῖται, ὡστόσο, ὅτι δὲν εἶχε ἀναδειχθεῖ μέσα ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση πού ἀκολουθήθηκε γιὰ τὸν ἐν λόγῳ διάλογο ἀπὸ τοὺς μεσοπλατωνιστὲς μέχρι καὶ τὸν Πρόκλο— κάνει ἐπίσης στὸ σχετικὸ ἔργο του καὶ ὁ van den Berg.²⁴ Δεδομένης, βέβαια, τῆς εἰδικῆς φιλοσοφικῆς σημασίας πού ἀποδιδόταν κατὰ τὴν ἐν λόγῳ περίοδο στὸ ἐτυμολογικὸ μέρος τοῦ Κρατύλου, ἐξαιτίας τῆς κατανόησης τοῦ διαλόγου αὐτοῦ μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς στωικῆς ἀντίληψης γιὰ τὴν ἐτυμολογία, εἶναι, κατὰ τὴν ἀποψή μας, σίγουρα λογικὸ ὅτι τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ μέρος δὲν θὰ μπορούσε, κατὰ τὴν ἴδια ἐκείνη περίοδο, νὰ ἐκλαμβάνεται ταυτόχρονα καὶ ὡς κωμικὸ, ἢ ὡς ἓνα μέρος πού μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει στοιχεῖα εἰρωνείας ἢ κωμικότητας.

Στὰ κατοπινὰ χρόνια, τὸ ἐτυμολογικὸ μέρος τοῦ Κρατύλου δὲν λαμβάνει κάποιον συγκεκριμένο ἢ ἰδιαίτερο σχολιασμό, μέχρι καὶ τὴ νεότερη καὶ σύγχρονη ἐποχὴ, ὅπου ἡ ἐκ νέου κινητικότητα πού ἀναπτύσσεται γιὰ μελέτη τοῦ ἐν λόγῳ πλατωνικοῦ διαλόγου δὲν ἐπαναφέρει ἀπλὰ στὸ προσκλήνιο τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ ἔργο γενικὰ, ἀλλὰ δημιουργεῖ ἐπιπρόσθετα καὶ ἐνδιαφέρον εἰδικότερα γιὰ τὸ ἐτυμολογικὸ του ἀκριβῶς μέρος, τὸ ὁποῖο καὶ ἐρμηνεύεται ποικιλοτρόπως. Καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὁμάδα, ὡστόσο, τῶν νεότερων μελετητῶν δὲν ἐκλείπουν βέβαια καὶ ἐκεῖνοι οἱ μελετητὲς, οἱ ὁποῖοι, ἐπίσης, δὲν ἔκριναν ἀπαραίτητο νὰ ἀποδώσουν κάποια ὀρισμένη σημασία στὸ συγκεκριμένο αὐτὸ μέρος — ὅπως εἶναι, γιὰ παράδειγμα, οἱ Shorey,²⁵ Taylor²⁶ καὶ Mackenzie.²⁷

24. van den Berg R. M., *Proclus' Commentary on the Cratylus in Context: Ancient Theories of Language and Naming*, ἔ.π., σελ. 59.

25. Shorey P., *The Unity of Plato's thought*, Chicago: The University of Chicago Press, 1960.

26. Taylor A. E., *Plato. The Man and his Work*, Methuen & Co Ltd, London, 1978.

27. Τὴ δική της, γιὰ παράδειγμα, πρόθεση νὰ ἀγνοήσει τὸ ἐτυμολογικὸ μέρος τοῦ Κρατύλου, ἢ M. M. Mackenzie τὴ δηλώνει, κατὰ τρόπο ἐντελῶς ξεκάθαρο, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μάλιστα τοῦ ἄρθρου της «Putting the *Cratylus* in its place»,

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς μερίδας ἐκείνης τῶν μελετητῶν τῆς νεότερης γενιᾶς οἱ ὅποιοι, ἀντιθέτως, ἀπέδωσαν σημασία στὸ ἐτυμολογικὸ μέρος τοῦ *Κρατύλου*, ὀρισμένοι τὸ προσεγγίζουν μέσα ἀπὸ τὴν ὀπτική τῆς κωμικότητας — ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ewegen, πού ἀναφέρθηκε πιὸ πάνω. Παρόμοια ἦταν καὶ ἡ ἀνάγνωση τοῦ J. Sallis, ὁ ὅποιος στὸ ἔργο του *Being and Logos* χαρακτηρίζει τὸ μέρος αὐτὸ ὡς («ἐτυμολογικὴ κωμωδία») («Etymological Comedy»)).²⁸

Παρὰ τὴν εὐαισθησία πού ἔχει ἐπιδειχθεῖ —ὅπως στὶς περιπτώσεις τῶν δύο πιὸ πάνω ὑπὸ ἀναφορὰ μελετητῶν— στὸ κωμικὸ στοιχεῖο, στὸ παιγνίδι καὶ στὴν εἰρωνεία, σὲ σχέση μὲ τὸ κείμενο τοῦ *Κρατύλου*, ἡ τάση πού αὐτὴ ἡ προσέγγιση δημιουργεῖ στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ βιβλιογραφία παραμένει, ὥστόσο —θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθεῖ—, περιορισμένη. Ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν σχολιαστῶν τοῦ *Κρατύλου*, ἢ —ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Ewegen ὁμολογεῖ— «ἡ σχεδὸν ὁμόφωνη τάση» πού ἐπικρατεῖ ἀνάμεσα στοὺς σχολιαστὲς τοῦ πλατωνικοῦ αὐτοῦ διαλόγου («the almost unanimous tendency within scholarship»),²⁹ δὲν ἀκολουθεῖ τὸ σκεπτικὸ τῶν ὑποστηρικτῶν τοῦ κωμικοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐν λόγω διάλογο. Καὶ φυσικά, ὁ λόγος γιὰ τὸν ὅποιο δὲν συμβαίνει αὐτὸ δὲν προέρχεται, κατὰ τὴν ἀποψή μας, οὔτε ἀπὸ μία ἐμμονὴ προσήλωσης στὴ μὴ ἀλλαγὴ οὔτε ἀπὸ μία γενικὴ κλίση καὶ προτίμηση πρὸς αὐτὸ πού —ἀπὸ τὴ δική του τὴ σκοπιά— ὁ Ewegen ἐπιμένει ἐπανειλημμένα νὰ ἀντιλαμβάνεται ὡς μία «σοβαρῆ» προσέγγιση³⁰ τῆς γλώσσας, ἢ, κατὰ τὴ δική του προσωπικὴ ὀρολογία, ὡς μία υἱοθέτηση τῆς «τραγικῆς ὄψης τῆς γλώσσας» («the “tragic view” of language»)).³¹ Ὁ λόγος στὴν προκειμένη περίπτωσι γιὰ τὴ μὴ ὑποστήριξη τῆς ὑπὸ ἀναφορὰ ἐρμηνευτικῆς προσέγγισης, διὰ τῆς ὁποίας ὁ *Κρατύλος* ἀναδεικνύεται συνολικὰ «ὡς ἑνας κωμικὸς διάλογος»,³² δὲν προέρχεται πράγματι ἀπὸ

σημειώνοντας συγκεκριμένα τὰ ἐξῆς: «The function of the etymologies is obscure and, as far as this paper is concerned, will remain so. The first and last sections of the dialogue, however, are more accessible» (Mackenzie M. M., «Putting the *Cratylus* in its place», *Classical Quarterly* 36, 1986, σελ. 124).

28. Sallis J., *Being and Logos: Reading the Platonic Dialogues*, Indiana University Press, 3η ἐκδ., 1996, σελ. 232.

29. Ewegen S. M., *Plato's Cratylus: The Comedy of Language*, ὁ.π., σελ. 6.

30. Στὸ ἴδιο: π.χ., «serious» (σελ. 1), «utterly serious» (σελ. 2), «seriously» (σελ. 3), «utterly serious» (σελ. 4), «overly serious» (σελ. 6), «too seriously» (σελ. 8).

31. Στὸ ἴδιο, σελ. 6.

32. Στὸ ἴδιο, σελ. 1.

μία ἐπιθυμία παραμονῆς στὸ ὁποιοδήποτε ὑποτιθέμενο («σοβαρό»), ἀλλὰ ἀπὸ μία —θεωροῦμε—, κατ' ἀρχάς, διάκριση μεταξὺ τοῦ τί προέχει καὶ τί ὄχι. Αὐτό, συνεπῶς, πού φαίνεται κατὰ πρῶτο λόγο νὰ προέχει γιὰ τὴν πλειοψηφία τῶν σχολιαστῶν τοῦ *Κρατύλου* —στοὺς ὁποίους συγκαταλέγεται σαφῶς καὶ ἡ συγγραφέας τοῦ παρόντος βιβλίου— δὲν εἶναι τὸ πῶς, τὸ μὲ ποιούς τρόπους, τὸ κείμενο τοῦ *Κρατύλου* λέει αὐτὰ πού λέει, ἀλλὰ τὸ τί εἶναι αὐτὸ ἢ αὐτὰ πού μὲ τοὺς ὁποιοσδήποτε εἰδικούς τρόπους τὸ συγκεκριμένο κείμενο θέλει νὰ πεῖ. Καὶ φυσικά, μία ὑπόθεση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἓνα ὁποιοδήποτε κείμενο τοῦ Πλάτωνα μπορεῖ νὰ μὴ θέλει νὰ πεῖ τίποτα περισσότερο ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ὅποια ἐπὶ μέρος του στοιχεῖα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ὁποίων ἐνδεχόμενων κωμικῶν του πτυχῶν, μὲ τὰ ὁποῖα δίνεται ἀπλὰ ὡς γλωσσικὸ κείμενο, ὄχι μόνον προσωπικὰ μᾶς βρίσκει ἀντίθετους, ἀλλὰ θεωροῦμε ὅτι ἀποτελεῖ καὶ ἀπὸ μόνη της μία θέση κατ' ἐξοχὴν ἀντιπλάτωνική. Ἐξάλλου, ὅπως καὶ ἀποτελεῖ ἀκριβῶς στόχο μας νὰ ὑποστηρίξουμε, μεταξὺ ἄλλων, στὸ παρὸν βιβλίο, ἡ γλώσσα, σύμφωνα με τὸν Πλάτωνα, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ διαθέτει αὐτονομία· δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν παραπέμπει σὲ κάτι πέραν τοῦ ἑαυτοῦ της ὡς γλώσσα ἢ ὡς γλωσσικὸ κείμενο.

Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ κωμικὲς πτυχὲς ἐνὸς κειμένου μπορεῖ νὰ εἶναι σὲ θέση, ἢ νὰ ἔχουν τὴ δυναμική, νὰ ἐνισχύουν ἢ νὰ συμβάλλουν, μὲ κάποιον τρόπο, στὸ νὰ ἀναδεικνύεται ἐντονότερα κάτι ἀπὸ («αὐτὸ») πού τὸ συγκεκριμένο κείμενο θὰ ἤθελε ἢ θὰ ἐπιδίωκε νὰ πεῖ³³ —καὶ τὸ ὁποῖο, οὕτως ἢ ἄλλως, θὰ ἦταν σαφῶς σὲ θέση νὰ τὸ πεῖ καὶ χωρὶς μία κατ' ἀνάγκην προσφυγὴ στὴν κωμωδία—, αὐτό, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δὲν τίθεται ὑπὸ ἀμφισβήτηση. Ταυτόχρονα, ὅμως, τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν σημαίνει καθόλου —ἀπὸ τὴν πλευρά μας—, οὔτε ὅτι συμφωνοῦμε πῶς ὁ *Κρατύλος* εἶναι «κωμικὸς διάλογος»,³⁴ οὔτε ὅτι ἡ ἀντίληψή μας γιὰ τὸ ποιοῦ θὰ πρέπει νὰ εἶναι τὸ πρωτεῦον κατὰ τὴν ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση

33. Πρόκειται γιὰ «αὐτὸ» πού καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ewigen —ὅσον ἀφορᾷ τὸ κείμενο τοῦ *Κρατύλου*— τὸ ἀποκαλεῖ ὡς τὸν «φιλοσοφικὸ σκοπὸ» («philosophical purpose») τοῦ κειμένου: στὸ ἴδιο, σελ. 5.

34. Τόσο ἡ διαφωνία μας στὸ θέμα αὐτὸ ὅσο καὶ ἡ διαφωνία μας ἐναντι καὶ ἄλλων διαφορῶν ἐπὶ μέρος ζήτημάτων, τὰ ὁποῖα, ἐπίσης, ἐγείρονται ἀπὸ τὶς θέσεις γενικότερα πού ὁ S. M. Ewigen ὑποστηρίζει στὸ βιβλίο του *Plato's Cratylus: The Comedy of Language*, καταγράφονται ξεκάθαρα στὸ παρὸν βιβλίο καὶ μποροῦν νὰ ἐντοπιστοῦν σὲ πολλὰ σημεία τῆς ἀνάλυσής του.

τοῦ συγκεκριμένου αὐτοῦ κειμένου, ἢ τοῦ ὁποιοδήποτε ἄλλου πλατωνικοῦ κειμένου, μεταβάλλεται μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο. Καὶ ὡς ἐκ τούτου, τὸ νὰ τίθεται, μὲ ἄλλα λόγια, κατὰ τὴν ἐν λόγῳ ἐρμηνευτικὴ προσέγγιση, ἢ κυρίαρχη ἔμφαση τῆς προσπάθειας, ἀπὸ μέρους τοῦ ἐρευνητῆ/σχολιαστῆ, στὴν ἀνάδειξη τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο τὸ κείμενο λειτουργεῖ ὡς κείμενο, μὲ τὴν πεποιθήση ὅτι, ἔτσι, τὸ κείμενο θὰ ἀφεθεῖ νὰ «ἀκουσθεῖ»³⁵ στὴ γνησιότητά του ἢ νὰ φανερωθεῖ ὅπως εἶναι «στὸ δικό του φῶς»,³⁶ αὐτὸ —κατὰ τὴ δική μας ἀντίληψη— οὐσιαστικὰ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ ὑποβαθμίζεται ἢ νὰ παραβλέπεται ἢ νὰ τίθεται στὸ περιθώριο, ἢ ἀκόμη καὶ νὰ ὑποκαθίσταται, ἐκεῖνο πὺ πρωτίστως προέχει, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι τὸ τί τὸ κείμενο θέλει νὰ πεῖ· μὲ ἄλλα λόγια, τὸ τί ὁ Πλάτων, στὴν προκειμένη περίπτωση, θέλει νὰ πεῖ, μέσα ἀπὸ τὸν ὁποιοδήποτε τρόπο μπορεῖ αὐτὸ νὰ λέγεται. Καί, συνεπῶς, καὶ μέσα ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ χρήση, ἐνδεχομένως, κάποιου παιγνιδιοῦ, κάποιας εἰρωνείας, ἀλλὰ καὶ κάποιου μύθου, κάποιων μεταφορῶν, κάποιων ἐπαναλήψεων ἢ/καὶ ἄλλως πῶς.

Μὲ βάση τὰ πιὸ πάνω, κρίνουμε ἐπιπρόσθετα σημαντικό νὰ μὴν παραλείψουμε στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ σημειώσουμε βέβαια καὶ τὸ ἐξῆς: ὅτι, παρόλο πὺ ἢ προσέγγιση —τὴν ὁποία υἱοθετεῖ ἢ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν σχολιαστῶν τοῦ *Κρατύλου*— δίνει ἔμφαση στὸ τί τὸ κείμενο θέλει νὰ πεῖ, ὡστόσο, αὐτὸ δὲν σημαίνει καθόλου, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὅτι ὅλη ἢ ὑπὸ ἀναφορὰ μερίδα σχολιαστῶν τοῦ Πλάτωνα υἱοθετεῖ ἀπόψεις ἢ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα εἶναι ὅμοια μεταξὺ τους. Ἀντίθετα, οἱ ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις τῶν ἐν λόγῳ σχολιαστῶν ποικίλλουν.

Ἡ R. Barney, γιὰ παράδειγμα, ἀπορρίπτει τὴν ἐρμηνεία τοῦ ἐτυμολογικοῦ μέρους τοῦ *Κρατύλου* ὡς ἀπλὰ μίας παρωδίας,³⁷ ὑποστηρίζοντας, ἀπὸ τὴ δική της τὴν πλευρά, ὅτι ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τὴν προσφυγὴ στὶς ἐτυμολογίες, κατὰ κάποιον τρόπο, ὡς ἓνα εἶδος μεθόδου, μὲσω τῆς ὁποίας θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἀκόμη πιὸ ἀποτελεσματικὸς στὸν ἀπώτερό του στόχο, πὺ εἶναι αὐτὸς τῆς ἀσκησης κριτικῆς στὴν ἐτυμολογία. Ἐνόψει τοῦ στόχου αὐτοῦ, ὁ Πλάτων ἐπιλέγει κατ' ἀρχὰς νὰ

35. Ewgen S. M., *Plato's Cratylus: The Comedy of Language*, ὁ.π., σελ. 5: «to give [...] its proper hearing».

36. Στὸ ἴδιο, σελ. 1: «in its own light».

37. Ὅπως, ὡς μία παρωδία, θεωρεῖ, ἀντίθετα, τὸ μέρος αὐτό, ἀπὸ πλευρᾶς του, ὁ T. M. S. Baxter — καὶ συγκεκριμένα, στὸ βιβλίο του *The Cratylus: Plato's Critique of Naming* (Brill, Leiden-Netherlands, 1992).

ἀποδείξει —δηλαδή— ὅτι εἶναι καὶ ὁ ἴδιος ἰκανὸς στὴν ἐτυμολογία καὶ ὅτι δὲν κρίνει κάτι ποῦ δὲν γνωρίζει.³⁸

Ὁ J. E. Joseph, ἀπὸ τῆς δικῆς του ὀπτικῆς γωνίας —χωρὶς νὰ κάνει ὅποιανδήποτε εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸ ἐὰν ὑπάρχει, ἢ ὄχι, κάποιον κωμικὸ στοιχεῖο στὶς ἐτυμολογίες ποῦ συναντοῦμε στὸν *Κρατύλο*—, ἐστιάζει τὴν προσοχὴ του ἀμέσως καὶ κατευθεῖαν στὸ σημαντικό, σημειώνοντας ὅτι, στὸν *Κρατύλο*, ὁ Πλάτων δὲν διακηρύσσει ἀπλὰ καὶ μόνο τὴ μὴ ἐπάρκεια τῆς ἐτυμολογίας ὡς τέχνης, ὡς μεθόδου γιὰ πρόσβαση στὴ γνώση τῆς φύσης τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ὅτι, ἀντιθέτως, ἔμπρακτα καὶ ἄμεσα «ἀποδεικνύει» ταυτόχρονα τὴν «ἀποτυχία» τῆς ἐτυμολογίας ὡς τέχνης («demonstrates its failure as a tekhnē»): καὶ ὅτι τὴν «ἀπόδειξη τῆς ἀποτυχίας» αὐτῆς, τὴν ἐπιτυγχάνει ὁ Πλάτων, μέσω ἀκριβῶς τῆς ἀνάληψης, ἀπὸ τὸν ἴδιο, μίας ἐπιχείρησης ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ποῦ, κατὰ τὴ δική του ἀντίληψη, θὰ ἔπρεπε ἀκριβῶς νὰ ἦταν κανονικὰ μία ἐτυμολογικὴ ἀνάλυση καὶ πρακτικὴ.³⁹

Στὴν περίπτωση τῆς S. B. Levin, τὸ θέμα τῶν ἐτυμολογιῶν στὸν *Κρατύλο* προσεγγίζεται ἀπὸ μία ἐντελῶς διαφορετικὴ σκοπιὰ, ἐφόσον, μέσα ἀπὸ τὶς ὑπὸ ἀναφορὰ ἐτυμολογίες, ἐκεῖνο ποῦ, κατὰ τὴν ἄποψη τῆς συγκεκριμένης συγγραφῆς, ἐπιτυγχάνεται, εἶναι ἡ διασύνδεση τῆς φιλοσοφίας τοῦ Πλάτωνα μὲ τὴ λογοτεχνικὴ παράδοση τῆς ἐποχῆς του.⁴⁰ Ἄλλες, μάλιστα, μελέτες, λόγω ἀκριβῶς τῆς παρουσίας τῶν πολλῶν ἐτυμολογιῶν, ἀντιμετωπίζουν τὸν *Κρατύλο* ὡς ἓνα ἀντικείμενο καθαρῆς καὶ μόνο φιλολογίας⁴¹ — μὲ ἀποτέλεσμα, ὁ C. Dalimier, ἀπὸ τῆς δικῆς του τὴν πλευρὰ, νὰ σημειώνει ὅτι «ὑπάρχει ὁ *Κρατύλος* τῶν φιλοσόφων, καὶ ὁ *Κρατύλος* τῶν φιλολόγων».⁴²

Οἱ ἐρμηνευτικὲς διαφοροποιήσεις μεταξὺ τῶν νεότερων/σύγχρονων σχολιαστῶν τοῦ *Κρατύλου* εἶναι πράγματι ποικίλες· καὶ ἐπιπλέον, οἱ ἐν λόγω διαφορετικὲς ἐρμηνεῖς ἐστιάζουν τὴν ἀνάλυσή τους καὶ σὲ ποι-

38. Barney R., *Names and Nature in Plato's Cratylus*, Routledge, New York & London, 2001, σελ. 60-73.

39. Joseph John E., *Limiting the arbitrary linguistic naturalism and its opposites in Plato's Cratylus and modern theories of language*, Philadelphia, Pa., John Benjamins Publishing Company, 2000, σελ. 85.

40. Βλ. σελ. 200-201 τοῦ παρόντος βιβλίου.

41. Πρόκειται γιὰ μελέτες, ὅπως αὐτὲς στὶς ὁποῖες ὁ J. Sallis, μὲ σκοπὸ νὰ ἀντιπαραβάλλει τὴ δική του ἐρμηνεία τῶν ἐτυμολογιῶν, τὶς ἀποκαλεῖ μὲ τὸ ἐνιαῖο ὄνομα: «scientific philology» (Sallis J., *Being and Logos: Reading the Platonic Dialogues*, ὅ.π., σελ. 233).

42. Dalimier C., *Cratyle*, Paris, 1998, σελ. 14.

κίλο ταυτόχρονα ἀριθμὸ θεμάτων — καὶ ὄχι, βέβαια, ἀποκλειστικά καὶ μόνο στὸ θέμα τῶν ἐτυμολογιῶν. Ἔχουμε ἐξάλλου ἤδη ἀναφερθεῖ στὴν ὑπαρξὴ ἀκριβῶς διαφόρων τέτοιων ἄλλων, σημαντικῶν ἐπίσης, θεμάτων ποὺ ἐγείρει ὁ Κρατύλος, ὅταν εἶχαμε ἀπαριθμήσει τὰ βασικά ζητήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἴδια ἤδη τὴν ἀρχαία πρόσληψη τοῦ διαλόγου αὐτοῦ — στὰ ὁποῖα ζητήματα, ὅπως ἐπίσης τονίσαμε, θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ δώσουμε καὶ τὶς δικές μας ἀπαντήσεις.

Ὡς ἐκ τούτου, ἡ συγγραφὴ τοῦ παρόντος βιβλίου δὲν ἀποτελεῖ κάποιον μεμονωμένο ἐγχείρημα. Μέσα ἀπὸ αὐτὸ ἐπιδιώκεται νὰ δοθοῦν νέες ἀπαντήσεις σὲ συγκεκριμένα οὐσιώδη ζητήματα ποὺ ἀφοροῦν διαχρονικά τὴ φιλοσοφικὴ ἔρευνα σχετικὰ μὲ τὸν Κρατύλο. Πέραν τῆς προσπάθειας αὐτῆς νὰ δοθοῦν νέες ἀπαντήσεις στὰ διαχρονικά αὐτὰ ζητήματα, τὸ παρὸν βιβλίον παρουσιάζει ἐπιπλέον καὶ μία πρόσθετη, ὅμως, ἰδιαιτερότητα. Ἐκεῖνο ποῦ, ὄντως καὶ κατὰ πρῶτο λόγο, ἀποτελεῖ τὴν ἰδιαιτερότητα αὐτοῦ τοῦ βιβλίου συγκριτικὰ μὲ τὶς ἀπόψεις ἄλλων σχολιαστῶν καὶ τὸ ὁποῖο θὰ πρέπει, στὸ σημεῖο αὐτό, νὰ ἐπισημανθεῖ, εἶναι ἡ κύρια καὶ κατ' ἐξοχὴν θέση του, ἡ ὁποία, ὡς τέτοια, ἀπλώνεται πέραν τοῦ ἴδιου τοῦ Κρατύλου. Πράγματι, παρόλο ποῦ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς παρούσας ἐργασίας ἀφιερώνεται στὴ μελέτη τοῦ Κρατύλου, ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν ἔχει, ὡστόσο, ὡς ἀποκλειστικὸ ἀντικείμενο, τὴ μελέτη τοῦ Κρατύλου. Τὸ ἀντικείμενο μελέτης αὐτοῦ τοῦ βιβλίου δὲν εἶναι εἰδικὰ καὶ μόνο ὁ συγκεκριμένος διάλογος, ἀλλὰ ἡ ἀντίληψη τοῦ Πλάτωνα γιὰ τὴ γλώσσα, καθὼς θεωροῦμε ὅτι τὸ θέμα τῆς γλώσσας ἀπασχολεῖ τὸν Πλάτωνα, ὄχι μόνο στὸν Κρατύλο, ἀλλὰ σὲ ὅλο εὐρύτερα τὸ πλατωνικὸ ἔργο, καὶ ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους πλατωνικοὺς διαλόγους. Ὁ λόγος ποὺ ὀδηγεῖ στὴ συγκεκριμένη ἀποψη πηγάζει οὐσιαστικά ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κατ' ἀρχὰς τὸ γεγονός — ὅπως αὐτὸ ἔχει ἤδη διευκρινισθεῖ ἐνωρίτερα στὴν παρούσα Εἰσαγωγὴ— ὅτι τὸ ἐν λόγω θέμα εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένο μὲ τὴ μεταφυσικὴ καὶ τὴ γνωσιολογία τοῦ Πλάτωνα — οἱ ὁποῖες καὶ δὲν εἶναι, βέβαια, εἰδικὰ ἢ ἀποκλειστικά παρούσες μόνο μέσα στὸν Κρατύλο. Ἀντίθετα, συχνὰ ἀμφισβητήθηκε καὶ τὸ κατὰ πόσο αὐτὲς εἶναι καὶ παρούσες μέσα στὸν Κρατύλο.⁴³ Ὡς ἐκ τούτου, σκοπὸς

43. Στὶς σελίδες ποὺ ἀκολουθοῦν θὰ ὑπάρξει ἀναφορὰ σὲ διάφορες τέτοιες περιπτώσεις ἀμφισβήτησης — καὶ πιὸ συγκεκριμένα, σὲ περιπτώσεις ἀμφισβήτησης τῆς παρουσίας τῆς ἴδιας τῆς πλατωνικῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν μέσα στὸν Κρατύλο—, καὶ ταυτόχρονα θὰ ὑπάρξει βεβαίως καὶ παρουσίαση τῆς ἀπὸ μέρους μας ἀντίκρουσης τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν.

τῆς ἐργασίας αὐτῆς εἶναι, μέσα ἀπὸ μία ὀλιστική προσέγγιση, νὰ ἀποδείξει ἀκριβῶς τὴ θεμελιακὴ αὐτὴ συσχέτιση μεταξύ μεταφυσικῆς, γνωσιολογίας καὶ γλωσσολογίας στὸν Πλάτωνα —τόσο ἐντὸς τοῦ ἴδιου τοῦ Κρατύλου ὅσο καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ—, ἀποδεικνύοντας πάραυτα, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, καὶ τὴν ἴδια τὴν ἐνότητα τῆς σκέψης τοῦ Πλάτωνα μέσα στὸ σύνολο τῆς σειρᾶς τῶν πλατωνικῶν διαλόγων.

Δεδομένης τῆς θέσης τοῦ παρόντος βιβλίου γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς τέτοιας ἐνότητας, καθίσταται δὲ φανερὸ στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ τὸ ἐξῆς: ὅτι οὔτε καὶ τὴν ἀποψη ποὺ ὁ S. M. Ewegen ἐκφράζει ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας παράγραφο τῆς Εἰσαγωγῆς του στὸ βιβλίον του *Plato's Cratylus: The Comedy of Language* δὲν θὰ μπορούσαμε, ἐπίσης, ποτέ, ἐμεῖς νὰ υἱοθετούσαμε. Στὴν παράγραφο αὐτῆ, ὁ Ewegen δηλώνει πράγματι ὅτι, ἀντὶ νὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ ἐνταξὴ τοῦ Κρατύλου ἐντὸς ἐνὸς εὐρύτερου πλαισίου, ποὺ θὰ ἦταν ἡ σκέψη τοῦ Πλάτωνα θεωρούμενη «ὡς ἓνα ὅλο» («as a whole») —προσθέτοντας μάλιστα χαρακτηριστικὰ καὶ τὴ διευκρίνιση: «ἐὰν ἔχει κἂν νόημα τὸ νὰ μιλᾷ κανεὶς γιὰ τέτοιο πράγμα»—, ὁ Κρατύλος θὰ πρέπει νὰ διαβαστεῖ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἔτσι ὅπως δίνεται ἡ παρουσιάξεται ἀπὸ μόνος του⁴⁴ — ὡσὰν νὰ ἦταν, δηλαδὴ, ἓνας αὐτόνομος διάλογος, ξέχωρα ἀπὸ ὅλο τὸ ὑπόλοιπο πλατωνικὸ ἔργο. Ἡ θέση ἡ δική μας εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη. Αὐτὸ ποὺ ὑποστηρίζουμε καὶ ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀποδείξουμε, μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, εἶναι ὅτι, ὄχι μόνο ἡ σκέψη τοῦ Πλάτωνα παρουσιάζει ἐνότητα καὶ ἀποτελεῖ κατὰ συνέπεια ὄντως ἓνα ἐνιαῖο ὅλο, ἀλλὰ, ἐπίσης, καὶ ὅτι μόνο ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ πλαισίου αὐτοῦ τοῦ ἐνιαίου ὅλου εἶναι ποὺ, τόσο ὁ Κρατύλος ὅσο καὶ ὁ ὅποιοςδήποτε ἄλλος πλατωνικὸς διάλογος, καθίσταται πράγματι δυνατὸν νὰ λαμβάνει καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νόημα. Ἐξάλλου, καὶ ὅπως ὑπενθυμίζει ἐπίσης —ἀν καὶ μέσα ἀπὸ τὸ πλαίσιο τοῦ ἐντελῶς δικοῦ τῆς καὶ διαφοροτικοῦ ἀπὸ τὸ δικό μας, ὅσον ἀφορᾷ γενικότερα τὸ πλατωνικὸ ἔργο, σκεπτικοῦ, καθὼς καὶ ἔξω ἐπίσης ἀπὸ

44. Ewegen S. M., *Plato's Cratylus: The Comedy of Language*, ὁ.π., σελ. 1. Ἀκόμη καὶ ἐὰν ὑποθέταμε ὅτι μία τέτοια ἀνάγνωση ἐντελῶς ξέχωρη καὶ ἀπομονωμένη τοῦ Κρατύλου —ὅπως εἶναι αὐτὴ ποὺ προτείνει ὁ Ewegen— θὰ ἦταν ἐφικτὴ, τίθεται ὡστόσο, ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ ἐρώτημα, γενικότερα, τοῦ πόση ἀπόσταση μπορεῖ πραγματικὰ νὰ ὑπάρχει μεταξύ ἐνὸς κειμένου τοῦ Πλάτωνα, ἀπὸ τὴν μιὰ, καὶ τῆς σκέψης τοῦ ἴδιου τοῦ Πλάτωνα, ὁ ὁποῖος τὸ συνέγραψε, ἀπὸ τὴν ἄλλη. Καὶ αὐτό, ἀνεξάρτητα βέβαια τοῦ ἐὰν ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων δὲν παρουσιάζεται ὡς πρωταγωνιστὴς στὰ κείμενά του. Ἀκόμη καὶ ἐὰν δὲν πρωταγωνιστεῖ σὲ αὐτά, παραμένει πάντα ὁ συγγραφέας τους.

όποιανδήποτε συγκεκριμένη αναφορά στον *Κρατύλο*— και ή Μ. Μ. McCabe: «Στους διαλόγους του Πλάτωνα, δὲν ὑπάρχει Πλάτωνας· μόνο ἓνα ποικιλόχρωμο τσοῦρμο ἀπὸ τὸν Σωκράτη καὶ τοὺς φίλους του, μαζί καὶ μὲ κάποιους μᾶλλον πιὸ ἀπόμακρους (καὶ μελαγχολικούς) πρωταγωνιστές, ὅπως ὁ Ἐλεάτης Ξένος».⁴⁵ Ἐκεῖνο, κατὰ συνέπεια πού, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἴδιο τὸν Πλάτωνα, ἔπεται ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ —καὶ τὸ ὁποῖο καὶ ἡ ἴδια ἡ McCabe ἀκολούθως συμπεραίνει— εἶναι, ὅμως, ἀκριβῶς αὐτό: δηλαδή, ὅτι «για νὰ τὸν ἐρμηνεύσουμε, ἐπομένως, πρέπει νὰ τὸν διαβάσουμε ὀλόκληρο» («[...] whole»)⁴⁶ ὅτι, τοὺς διαλόγους του, ἐπομένως, πρέπει νὰ τοὺς διαβάσουμε «ὡς ἓνα ὅλο» («as a whole»)⁴⁷.

45. McCabe M. M., *Platonic Conversations*, Oxford University Press, 2015, σελ. 125-126: «in Plato's dialogues there is no Plato, only a motley crew of Socrates and his friends, along with some rather more remote (and dismal) protagonists such as the Eleatic Stranger».

46. Στὸ ἴδιο, σελ. 126: «To interpret him, therefore, we must read him whole».

47. Στὸ ἴδιο, σελ. 137.